

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Любов ПОМИТКІНА

«_____» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

Тема: Схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей

Виконавець: Вдовиченко Тетяна Валентинівна

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри авіаційної психології

Дідух Марина Миколаївна

Нормоконтролер: психолог лабораторії кафедри авіаційної психології

Вдовиченко Марія Миколаївна

Київ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра авіаційної психології

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____Любов ПОМИТКІНА

«_____» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Вдовиченко Тетяни Валентинівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей», затверджена наказом ректора N2209/ст.. від 23.11.2022 р.

2. Термін виконання роботи: від 23.11.2022 р. по 27.02.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: вибірку склали підлітки, 20 осіб, які навчаються у 6-8 класах; у дослідженні були використані методики : методика готовність до ризику (Г. Шуберт), методика схильність до ризику (А. Г. Шмельов), методика діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів (М. Цукерман), методика соціальна сміливість (Р. Кеттелл), метод математичної обробки: метод математичної статистики - t-критерій Стьюдента.

4. Зміст пояснювальної записки: вступ кваліфікаційної роботи містить висвітлення актуальності дослідження схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей, об'єкт, предмет, мету, завдання, практичне значення дослідження. Перший розділ включає аналіз наукової літератури стосовно схильності до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей. В другому розділі представлена характеристика умов та

етапів дослідження, методологічна основа, опис психодіагностичних методик, результати дослідження. У висновках подані загальні підсумки роботи.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 16 таблиць, 1 діаграма.

6. Календарний план – графік

№ з /пор.	Завдання	Термін виконання	Виконано
1.	Вибір теми та формування завдань	Листопад	
2.	Тематичний добір та аналіз наукових праць	Листопад	
3.	Оформлення теоретичної частини	Грудень	
4.	Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження	Грудень	
5.	Проведення емпіричного дослідження	Січень	
6.	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	Січень	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи відповідно до ДСТУ	Лютий	
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	08.02.2023	
9.	Виправлення зауважень, оформлення рецензії	Лютий	
10.	Подання кваліфікаційної роботи нормо контролеру та підпис завідувачу кафедри	27.02.2023	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	28.02.2023	

7.Дата видачі завдання: 23.11.2022 р.

Керівник дипломної роботи _____Марина ДІДУХ

Завдання прийняла до виконання _____Тетяна ВДОВИЧЕНКО

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей». 50 сторінок, 16 таблиць, 1 діаграма, 28 використаних джерел, 6 додатків.

Об'єктом дослідження є ризик, як соціально-психологічне явище.

Предмет дослідження - схильність до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Метою дипломної роботи є проаналізувати схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Завдання:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми схильності до ризику дітей з благополучних та неблагополучних сімей.
2. Діагностувати рівень схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей
3. Визначити перевагу показників схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.
4. Розробити загальні практичні рекомендації, спрямовані щодо управління ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Припущення: схильність до ризику виникає і розвивається під впливом індивідуально- психологічних та соціально-психологічних чинників, що і зумовлюють специфіку її прояву у благополучних чи неблагополучних сім'ях.

Методи дослідження: : у даній роботі нами було використано аналіз теоретичного матеріалу, методики: «Готовність до ризику» (Г. Шуберта), «Схильність до ризику» (А. Г. Шмельова), «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» (М. Цукермана), «Соціальна сміливість» (Р. Кеттелла), метод математичної статистики t-критерій Стьюдента. У дослідженні брали участь 20 дітей, віком 10-14, які навчаються у 6-8 класах.

ЗМІСТ

Зміст	5
Вступ.....	6
РОЗДІЛ I Проблема схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.....	9
1.1 Схильність до ризику, як психологічна проблема.....	9
1.2 Особливості благополучних та неблагополучних сімей.....	13
1.3 Фактори виникнення схильності до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей.....	15
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	20
РОЗДІЛ II Схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей при проведенні дослідження	21
2.1 Організація дослідження та підбір методик	21
2.2 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	27
2.3 Загальні практичні рекомендації щодо управлінням ризику.....	36
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	40
ВИСНОВКИ	41
Список використаних джерел.....	42
Додатки.....	44

ВСТУП

Актуальність роботи

Наше звичне повсякденне життя людини так чи інакше пов'язане з ризиком, починаючи від простої пропозиції підвищення, поїздки транспортом на роботу, в якій є іморність небезпеки, і закінчуючи ситуаціями, які можуть поставити життя людини під загрозу. Кожна людина знаходиться у ситуації вибору між збереженням комфорту та розширенням власних можливостей з ризиком для особистих ресурсів.

У сучасній психологічній літературі дедалі популярнішою стає тема ризику особистості у різних життєвих ситуаціях. У часи найбільшого розвитку і найсильніших змін в світі хорошою ціллю для виникнення ризикованої поведінки є діти та підлітки з властивою їм емоційністю та тільки формуючим світобаченням. Особливо в наш час це напряму стосується саме дітей, тому що вони ступають у доросле життя з прийняття власного рішення, яке може стосуватися ризику. Але не всі діти ростуть у повній багополучній сім'ї, де є можливість розвиватися повноцінною свідомою людиною, багато кому приходить покладатися на себе в ситуації де дорослі не здатні забезпечити власній дитині моральний та соціальний розвиток для подальшого життя, а отже не всім дітям доступно пояснили як важливо прийняти в якийсь момент прийняти правильне рішення та зробити правильний вибір без негативних наслідків.

Важливість дослідження питання схильності до ризику із благополучних та неблагополучних сімей так важливі для психології, щоб в подальшому мати можливість опираючись на висновки досліджень вплинути на поліпшення психологічних та соціальних умов для дітей які будуть у зоні ризику, винайти спеціальні соціальні програми для них.

Це важливо не тільки для самого підростаючого покоління, а для цілої нації, щоб покращити рівень життя, підняти соціальний та освітній рівень країни.

Дослідження самого поняття ризику не є новою психологічною проблематикою, адже даній тематиці присвячені праці Н. Луман, О. Ренн, У.

Бек , Н. Альошина, Х. Гейм, А. Харченко, Ю. Черкасов, С. Ребрик, А. Мечитов, Е. Гіденс, Г. Ховт, Я. Стонер та інші.[5] Є. Ільїн [12] у праці «Психологія ризику» розглянув безпосередньо поняття «ризик», [9] диференціював його прояви та джерела його виникнення, описав шляхи подолання ризику у різних сферах життя. Проте проблема схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей ще залишається відкритою для сучасної психологічної науки.

Тобто я можу з упевненістю сказати, що схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей є дуже важливою темою не тільки самих дітей, але й для всієї країни, щоб підвищити соціальний рівень населення, вийти на новий рівень розвитку.

Об'єкт – ризик, як соціально-психологічне явище.

Предмет – схильність до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Мета дослідження – Проаналізувати схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей

Завдання:

1. Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми схильності до ризику дітей з благополучних та неблагополучних сімей.
2. Діагностувати рівень схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей
3. Визначити перевагу показників схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.
4. Розробити загальні практичні рекомендації, спрямовані щодо управління ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Гіпотеза дослідження - Схильність до ризику виникає і розвивається під впливом індивідуально- психологічних та соціально-психологічних чинників, що і зумовлюють специфіку її прояву у благополучних чи неблагополучних сім'ях.

Теоретична основа дослідження - Положення психологічної науки про схильність до ризику (Альгин А., Бек У., Бунас А.А., Бунас О.О) ,концепція психології дітей із благополучних сімей і неблагополучних сімей (Арзамас, В. Сухомлинський , Григор'єв С.І., Гусякова Л.Г).

Методи дослідження:

Методика «Готовність до ризику» Г. Шуберта, методика «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова, методика «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана методика «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла метод математичної статистики t-критерій Стьюдента.

РОЗДІЛ І ПРОБЛЕМА СХИЛЬНОСТІ ДО РИЗИКУ У ДІТЕЙ ІЗ БЛАГОПОЛУЧНИХ ТА НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

1.1 Схильність до ризику, як психологічна проблема

Визначення Безумовно, саме розуміння взаємовідношення ризику вимагає визначення власне поняття. За «Сучасним тлумачним психологічним словником» В. Шапара «ризик» визначається як «ситуативна характеристика діяльності, що полягає в невизначеності її результату і можливих несприятливих наслідках у випадку невдачі. У психології поняття ризику визначається головним чином в аспекті прийняття ризику – активного надання переваги суб'єктом небезпечному варіанту дії перед безпечним. Привертають увагу явища зсуву у бік більшого або меншого рівня ризику в умовах групового обговорення діяльності». [9]

Схильність до ризику – це доволі стійка характеристика індивіда та пов'язана з такими характеристиками особистості як імпульсивність, незалежність, прагнення до успіху, схильність до домінування. На ризикову поведінку впливає також культура та соціальні умови Слово «ризик» походить від французького «risque» – небезпека. [9]

Схильність до ризику виражає прагнення особистості наражання на небезпеку, отримуючи при цьому гострі переживання і відчуття. Виразність схильності до ризику пов'язана з поєднанням такими особистісними особливостями, як імпульсивність, екстраверсія, емоційна стабільність, ставлення до комфорту, тривожність, екстернальність та ін. Міра схильності до ризику може вказувати на ризикованість, що розуміється як властивість пізнавальних стратегій, різних способів виходу з ситуацій невизначеності

Свою чергу схильність до ризику має відсилку до древнього грецького «rizikon» – скеля. Ризикувати означало маневрувати поміж скель. Тобто

ризик визначав можливу загрозу та небезпеку. Таке розуміння зберігається і досі. Під невизначеністю розуміють стан, його частковий, дефіцит інформації, який пов'язаний з подією, її наслідком, розуміння чи знання про неї. Схильність до ризику полягає в можливому відхиленні результатів від очікуваних. Може бути з позитивними або негативними наслідками чи бути у формі можливостей чи загроз. Ризики з позитивними наслідками іноді називають можливостями. [1]

Т.В. Корнилова [13] визначає схильність до ризику як — повну «готовність до самоконтролю дій при відсутності або недостатності необхідних» Вона також вважає, що схильність до ризику вихідною з таких особистісних якостей, як самооцінка, емоційна стабільність, система цінностей, екстраверсія –інтроверсія. На думку вченої, знання про рівень розвитку даних та якостей окремої особистості дозволяє прогнозувати дії особистості в ситуації невизначеності, але не відповідає на питання, чому ж люди ризикують. Коли за всіма ознаками і обставинами робити цього начебто не повинні. З іншого боку, схильність до ризику зазвичай співвідноситься з динамічністю психічних структур, супроводжується гнучкістю, толерантністю та прогресивністю особистості і може грати також інколи і в позитивну сторону.

Солнцева Г.Н. [20] говорить, що схильність до ризику має дві базові якості особистості. Перша – самооцінка, як результат визнання себе як особливої, унікальної особистості, що відрізняється від інших особистостей, і одночасно – вміння поставити себе на місце іншої людини. Індивіди з високою самооцінкою схильні до перебільшення своїх можливостей в досягненні цілі, тому й їх поріг небезпеки переміщений в бік більшої вірогідності несприятливого результату в їх бік, а для людей з більш низькою самооцінкою – в бік меншої вірогідності. Друга – система цінностей. Характер можливих наслідків, в тому числі і певної загрози, людьми з різними системами цінностей оцінюється по-різному, що в свою чергу

показує, чи буде особистості діяти в ситуації небезпеки, чи відмовиться від певних дій.

Функції Функції схильності до ризику в житті людини поділяються на наступні:

1. Захисна функція визначає пошук людиною різноманітних засобів захисту під час перебування у ситуації ризику.
2. Аналітична – у ситуації ризику людина вибирає між декількома варіантами подальшого ходу подій.
3. Іноваційна – це пошук нових рішень проблеми.
4. Регулятивна функція може бути як деструктивною, так і консервативною. За першого варіанту приймаються рішення навіть за умови високої вірогідності провалу. Такі рішення є необґрунтованими, тобто вони погано продумані. Конструктивний варіант передбачає, що ризик позитивно впливає на життя індивіда, відкриваючи нові можливості розвитку, нові погляди на ситуацію, знімаються психологічні бар'єри. [6]

Властивості Сам «ризик», як впливає з визначення, має характерні властивості:

1. Невизначеність. Ризик існує тоді, коли можливо не єдиний розвиток подій.
2. Збиток. Ризик існує, коли результат може призвести до збитку або іншому негативному наслідку.
3. Наявність аналізу. Ризик існує, тільки коли сформовано суб'єктивна думка «припускає» про ситуацію і внаслідку якісна чи кількісна оцінка негативної події майбутнього періоду (в іншому випадку це може бути загроза або небезпека).
4. Значимість. Ризик існує, коли певна подія має своє практичне значення і зачіпає інтереси хоча б одного суб'єкта. Ризик без власності не існує. [5]

Види Існує безліч визначень ризику та з різними особливостями застосувань. З найбільш поширеною точки зору, кожен ризик або його міра в

пропорційний як очікуваним втратам, які можуть бути заподіяні ризиковою подією. Відмінності у визначеннях ризику залежать від контексту втрати, їх оцінки та вимірювання, коли ж втрати є ясними і фіксованими, наприклад, «людське життя», оцінка ризику визначається тільки на ймовірності події і пов'язаних з ним обставин.

У силу цього існує дані класифікації ризику:

- Технічний ризик — ймовірність відмови технічних пристроїв з певними наслідками різного рівня.
- Індивідуальний ризик — частота ураження окремої людини в результаті впливу досліджуваних факторів небезпеки аварій.
- Потенційний територіальний ризик — частота реалізації вражаючих факторів аварії в розглянутій точці ситуації. Окремим випадком територіального ризику є екологічний ризик, який виражає ймовірність екологічного лиха або катастрофи, його порушення подальшого нормального функціонування та існування екологічних систем та об'єктів.
- Колективний ризик — це ризик прояву небезпеки того чи іншого виду для колективу, групи людей, для певної соціальної чи професійної групи людей. Окремим випадком соціального ризику є економічний ризик, який утворюється співвідношенням користі і шкоди одержуваного суспільством від розглянутого виду діяльності.
- Прийнятний ризик — ризик, рівень якого допустимо і обґрунтований виходячи з соціально-економічних міркувань. Таким чином, прийнятний ризик визначає собою деякий компроміс між рівнем безпеки і можливостями його досягнення.
- Професійний ризик — це ризик, пов'язаний з професійною діяльністю людини.
- Наноризик — особливий вид ризику, пов'язаний зі створенням і розробкою, проведенням різноманітних досліджень, застосуванням наноматеріалів і нанотехнологій .

- Ризики інвестиційної діяльності - це можливість отримати відмінний від очікуваного результат інвестиційної діяльності внаслідок дії екзогенних і ендогенних чинників впливу.
- Фінансовий ризик - несподівана мінливість доходів, і таким чином включає і те, що гірше, і те, що краще, ніж очікувані доходи. якщо у контексті не передбачає іншого.
- Інформаційний ризик. В інформаційній безпеці ризик визначається як функція від: імовірності існування загрози та потенційного впливу.
  - Страховий ризик Управління страховим ризиком називають ризик-менеджментом [7]

Отже, можемо підвести короткі підсумки, що поняття «ризик» — результат впливу невизначеності на досягнення поставлених цілей. Ризик полягає в можливому відхиленні фактичних результатів від очікуваних. Може бути з позитивними або негативними наслідками, має свої функції та види.

1.2 Особливості благополучних та неблагополучних сімей

Визначення Благополучна сім'я - це сім'я з високим рівнем внутрішньосімейної моральності, духовності, координації, взаємної підтримки та взаєморозуміння, з раціональними способами розв'язання сімейних проблем.

Прояв Благополуччя такої сім'ї забезпечується перш за все гуманністю у взаєминах, умінням членів сім'ї любити і поважати один одного. Для неї характерна висока скоординованість дій під час вирішення внутрішньосімейних проблем, взаємодопомога і взаєморозуміння, сформована позитивна психологічно-моральна атмосфера. Дитина почувається рівноправною в колі її рідних, її люблять, допомагають, залучають до сімейних справ, водночас враховують її особисті інтереси та потреби. Дитина цінує поради батьків та наслідує їхній особистий приклад. У

нормальній сімейній атмосфері дитина росте доброзичливою, гуманною, спокійною та оптимістичною. [3]

Визначення Неблагополучною є сім'я, яка повністю або частково втратила свої морально-виховні функції. Це спричинює несприятливі умови для виховання дітей.

Види До неблагополучних належать:

— сім'ї, де батьки — залежні, тобто алкоголіки, наркоманії і ведуть аморальний спосіб життя. У таких сім'ях формування особистості дитини спотворюється вцент. Вона народжується слабкою, хворобливою, страждає на нервово-психічні захворювання, росте без допомоги та турботи, опіки, не має найнеобхіднішого;

— сім'ї соціального ризику — це соціальне незахищені сім'ї, які потребують підтримки соціальних служб. Ці сім'ї не можуть доцільно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов. Як правило, це малозабезпечені, багатодітні сім'ї, сім'ї, які мають дітей-інвалідів, батьків-інвалідів, а також сім'ї з неповнолітніми матерями;

— сім'ї конфліктні, де на постійній основі відбуваються конфлікти між батьками, батьками і дітьми. Під впливом конфліктної сім'ї дитина набуває негативного досвіду спілкування, відчуває вороже ставлення батьків один до одного. Вона зневірюється у собі та в можливості існування дружніх і довірливих стосунків між людьми. В конфліктній сім'ї дитина взагалі не засвоює загальнолюдських норм та цінностей, у неї формуються повністю суперечливі почуття до своїх батьків, а інколи навіть і вороже ставлення до них. У конфліктній сім'ї через чвари між батьками дитина абсолютно завжди зазнає сильних психологічних травм. Якщо конфлікти в сім'ї відбуваються постійно, то вони здатні розхитати нормальну психіку дитини;

— сім'ї асоціальні, члени яких конфліктують з морально-правовими вимогами суспільства, схильні до правопорушень;

— сім'ї неповні, коли дитину виховує один з батьків, переважно мати. [2]

Прояв Виникають неблагополучні сім'ї внаслідок розлучення подружжя, смерті одного з батьків, позбавлення батьківських прав тощо. У таких сім'ях спілкування з дітьми віддалене, часто вони відчувають труднощі побутового характеру, психологічний дискомфорт, тому нерідко їм не вистачає врівноваженості, допомоги дорослого, доброзичливості, натомість діти виявляють надмірну роздратованість, байдужість, а також велику схильність до ризику;

— сім'ї, зовні благополучні — систематично припускаються серйозних прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де стосунки з дітьми є формальними, і батьки не приділяють уваги своїм сім'ї; відсутня єдність у вимогах до дитини, наявні бездоглядність, надмірна батьківська любов або суворість у вихованні, застосовуються фізичні покарання тощо). [10]

Отже, можемо підвести короткі підсумки, що благополучна сім'я це зразок позитивних сімейних відносин в родині, де всі члени повноцінні та щасливі у взаємовідносинах один з одним і по окремі, а до до неблагополучних відносяться сім'ї, які повністю або частково втратили свої виховні можливості через ті чи інші причини. У результаті цього в таких сім'ях складаються несприятливі умови для виховання дітей.

1.2 Фактори виникнення схильності до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей

На тему схильність до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей існує дуже мало наукових праць, але насправді тема повинна розповсюджуватися і піддаватися оголошенню, тому що на сучасному етапі розвитку держави особливого значення набуває проблема розвитку та зміцнення сім'ї, особливо в сучасних реаліях війни, як основного осередку виховання підростаючого покоління, оскільки за офіційними даними в

Україні розпадається кожна друга сім'я - кількість розлучень по країні в цілому сягає 60 %. [18]

Говорячи про сімейне благополуччя, В. Сухомлинський зазначав, що «в такій сім'ї батько та мати живуть у злагоді, між ними панують тонкі відносини в почуттях, взаємодопомога та взаємна повага, розуміння найтонших відтінків настрою один одного. При таких взаємостосунках між батьками в дитини утверджується віра в людську красу та її душевний спокій, рівновагу. Благополучна сім'я міцна своїми внутрішніми зв'язками, високим рівнем координації. У такій родині чільне місце посідають взаєморозуміння, повага, позитивна моральна та психологічна атмосфера, спільність поглядів на більшість сфер духовного життя, взаємна довіра, доброта, чуйність, раціональні способи вирішення всіх сімейних проблем, розуміння завдань сімейного виховання як батьком, так і матір'ю. Така родина позитивно впливає на формування особистості дитини, тому внаслідок чого діти морально-психологічно здорові і не мають проблем з нестійким характером, а навпаки відчувають себе рівноправним членом сімейного колективу, де її люблять; вона має свої права й обов'язки, тобто виростає самостійною особистістю, з вираженими потребами і особистими кордонами, тобто можна сказати що її погляди стабільні та стійкі, що також говорить про малу несхильність до ризику, а до її потреб відносяться з розумінням. Благополучна сім'я є запорукою душевного комфорту дитини. У нормальній сімейній обстановці дитина виростає доброзичливою, гуманною, здатною до співчуття, спокійною, оптимістичною, добрим товаришем, з почуттям гумору, має тверді етичні правила, відповідно вміє правильно вибудовувати відносини з людьми, здатна на серйозні стосунки, а отже це також говорить про схильність до невисокого ризику». [8]

Психологи, зокрема Р. Овчарова, наголошують: «..що педагогічна занедбаність, яка виникла у неблагополучних сім'ях на поведінковому рівні, набуває новоутворень дидактичного рівня в молодшому шкільному віці, переходить у соціально-педагогічну в підлітків, особливою рисою де домінує

схильність до ризику та нестійкість особистості.» [17] В її наукових працях описано, що у дітей в неблагополучних сім'ях неправильно сформовані потреби - матеріальні потреби переважають над моральними, більшість матеріальних потреб мають аморальний характер - для їх задоволення використовують засоби, які не завжди відповідають нормам моралі (паління, уживання алкоголю, наркотиків, крадіжки), які завжди супроводжують схильність до ризикованої поведінки, азарт, у частини цих дітей не розвинені соціально-політичні потреби, тобто вони не мають своєї позиції у соціумі, можуть або підгинатися під інших або навпаки вести розгульний спосіб життя, тим самим наражаючи себе та інших на небезпеку, у їх поведінці спостерігається непослідовність та суперечливість у поглядах і переконаннях, що веде до нестійкості позиції та вкрай невизначених наслідків, у дітей з неблагополучних сімей також виростає перевага утилітарних інтересів над духовними позбавляє цих дітей перспективи розвитку, інтелектуального та морального вдосконалення. [4]

Психологічне та моральне здоров'я неблагополучних сімей сприяє появі "важких" дітей, тобто мають відхилення від норми в поведінці. Часто як наслідок в неблагополучних сім'ях спостерігається психологічна несумісність її членів і з мікрооточенням, тобто розуміння проблем згуртованості, авторитету, лідерства і т.д. Тематика спілкування їх з оточуючими зазвичай дуже обмежена, а от спілкування занадто емоційне. Нерідко конфліктна обстановка стає стилем життя і приймає вже хронічний характер, соціалізація дітей у таких сім'ях протікає зазвичай стихійно. Такі діти дуже нестійкі і схильні до ризику. Саме за рахунок нестійкої психіки, частіше всього нестабільного темпераменту та несформованої особистості такі діти під впливом своїх емоцій приймають неправильні рішення, вв'язуються в небезпечні компанії, ведуть ризикований спосіб життя. [11]

Узагальнюючи результати досліджень даної проблематики підсумуємо фактори, що впливають на схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей:

Соціальні фактори – важливу роль відіграють у світосприйнятті дитини. Вони в себе включають де і в якому соціальному середовищі вона росте та розвивається, з яким соціальним прошарком вона контактує і комунікує. Сім'я та її благополуччя в якій зростає дитина – в першу чергу впливає на побудову морально-психологічних чинників світогляду дитини, що безпосередньо пов'язано з постановою схильності до ризику. Побудова цілісних, здорових та теплих відносин зі своєю сім'єю контролює правильну соціалізацію дитини. Чим гірше почуває себе дитина у своїй родині, тим гірше вона розуміє не тільки навколишній світ, але й себе, тому благополучна атмосфера впорядковує весь майже спектр впливів на особистість і в той же час створює сприятливі умови для розвитку, соціалізації, формування особистості. При негативному варіанті дитина формує у себе хибну думку що їй ніби то нічого втрачати, її не люблять і не поважають в родині і вона провокує себе на різні вчинки, які тісно пов'язані з ризиком. Також соціальні фактори включають в себе атмосферу соціальних відносин у школі та проведення вільного часу з однолітками, відвідування гуртків. У процесі соціалізації відбувається інтеграція особистості в соціальну систему, її пристосування до умов соціального середовища шляхом засвоєння цінного соціального досвіду, моральних цінностей, всеприйнятих норм та установок властивих суспільству в цілому і його окремих групах. Якщо це соціальне оточення також неблагополучне, то у дитини також формується хибна думка про формування світогляду, вона може потрапляти у компанії де вживають алкоголь, психотропні та наркотичні речовини і робити протизаконні дії. Дитина може втікати з родини в оточення однолітків і бути конфліктною, старатися щоб її помітили і приділили увагу, що також тісно пов'язано зі схильністю з ризиком. [21]

Політичні фактори – в умовах війни впливають на політичні погляди сім'ї і на процес світогляду виховання дитини. В благополучних сім'ях з дитиною проводять бесіди, розмовляють щодо навколишніх подій, підтримують її, заспокоюють в моменти коли важку, дають їй безпеку і захист. В

неблагополучній сім'ї дитина недостатньо отримує інформації, щодо подій які відбуваються, батьківської теплоти і турботи, тому це може вплинути на її психічне здоров'я. Дитина може почати себе вести в більшій степені асоціально, почати вживати алкогольні напої, наркотичні речовини, щоб приглушити свій біль. Тобто схильність до ризику в результатів політичних факторів у дітей із неблагополучних сімей збільшується.

- Економічні фактори – впливають на рівень життя сім'ї, де зростає дитина. В благополучній сім'ї навіть якщо присутній маленький дохід, то родина забезпечує всі основні функції життєзабезпечення дітей та підтримує її моральний і психологічний розвиток, дає освіту та різносторонню підтримку поглядів. В такій атмосфері діти почувають повноцінними, в них не має потреби щось ризикувати для чогось, в них є все необхідне, вони відчують що про них піклуються. В неблагополучній сім'ї батьки можуть працювати на низько оплачуваних роботах або взагалі не працювати, отримувати мізерний дохід якого навіть не буде вистачати на забезпечення життя. Тому дитина буде відчувати себе неповноцінною на фоні інших, буде або старатися заробити легкі гроші крадіжками, що напряму пов'язано з ризиком чи буде старатися втекти з дому і вести розгульний спосіб життя. Страховий ризик Управління страховим ризиком називають ризик-менеджментом [7]

Отже, можемо підвести короткі підсумки, наукові праці де розкривалась тема схильності до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей показали що для нормального та повноцінного розвитку дитини зі стійкою психікою та низьким показником схильності до ризику потрібна благополучна, щаслива сім'я. А діяльність неблагополучної сім'ї є причиною появи важковиховуваних дітей з яскраво вираженою схильністю до ризику. Також було виділено основні фактори, що впливають на схильність до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей. [16]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Розкрито поняття ризику, яке визначається як ситуативна характеристика діяльності, що полягає в невизначеності її результату і можливих несприятливих наслідках у випадку невдачі. Також виділено його основні функції, властивості та види ризиків. Виявлено, що ризик завжди передбачає імовірнісний характер результату, при цьому в основному під словом ризик найчастіше розуміють ймовірність отримання несприятливого результату.

Виявлено, що благополучні сім'ї мають благотворне підґрунття для благополучного соціального, морального та психічного розвитку дітей, а неблагополучні навпаки втратили свої виховні можливості по тим чи іншим причинам. Також підмічено в чому саме проявляється вплив благополучної чи неблагополучної родини.

Проаналізовано наукові психологічні праці щодо проблематики схильності до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей, розкрито як проявляється добробут благополучної та неблагополучної родини на дитині з точки зору схильності до ризику та визначено що в неблагополучних сім'ях цей аспект набагато вищий.

Проаналізовано основні поняття схильності до ризику та благополучних і неблагополучних сімей. Виявлено як саме проявляється схильність до ризику в кожній сім'ї.

РОЗДІЛ II СХИЛЬНІСТЬ ДО РИЗИКУ У ДІТЕЙ ІЗ БЛАГОПОЛУЧНИХ ТА НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ ПРИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Організація дослідження та підбір методики.

Методика «Готовність до ризику» Г. Шуберта [14]

Мета – проаналізувати готовність до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Хід дослідження –

1. Зібрати всіх респондентів
2. Визначити готовність до ризику у кожного з респондентів.

Методика «Готовність до ризику» Г. Шуберта є достатньо комплексною і дає можливість системно і детально виявити оцінку сміливості та готовності до ризику, який розуміється, як випадкова дія в надії на щасливий результат або, як можлива небезпека, як дія, що виконується в умовах невизначеності.

Вибірка - 10 дітей із благополучних сімей та 10 із неблагополучних сімей (віку 10-14)

Методика діагностики ступеня готовності до ризику Шуберта показує готовність ризикувати і наскільки ваш ризик є необхідним і доцільним. Тест Шуберта також виявить причини ваших помилок в повсякденному житті і дозволить підкоригувати стиль поведінки для досягнення більшого успіху з меншими витратами. Враховуючи кількісні показники, які обчислюються за даними методики для різних рівнів схильності до ризику організаційні психологи можуть дати досить змістовну характеристику щодо проявів синдрому в особистості, а також визначити індивідуальні та групові заходи профілактики і психокорекції. Таким чином маємо три шкали для виміру готовності до ризику:

«Шкали методики «Готовність до ризику» Г. Шуберта

Занадто велика обережність	Середня обережність	Велика схильність до ризику
-------------------------------	---------------------	--------------------------------

Сенс – Методика дає можливість рівень готовності до ризику кожного респондента з благополучної та неблагополучної сім'ї.

Проведення – При проведенні данної методики 10 респондентів чесно відповідали на питання проставляючи бали від «-2» до «+2» кожен на своєму бланку. Час на відповіді давався приблизно 5-10 хвилин. Цього вистачило щоб всі вклалися у цей час, дехто навіть опереджував наведений час. Я допомогала пояснити питання якщо комусь з респондентів не розумів самої суті питань. Коли всі відповіли на питання були зібрані бланки на місці аналізовані. В цілому результати були середні.

Методика «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова [14]

Мета – проаналізувати схильність до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Хід дослідження –

- 1.Зібрати всіх респондентів
2. Визначити готовність до ризику у кожного з респондентів.

Методика - «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова дає можливість доцільно проаналізувати схильності до ризику, що має важливе значення для психологічного прогнозування процесів прийняття рішення в ситуації невизначеності.

Вибірка - 10 дітей із благополучних сімей та 10 із неблагополучних сімей (віку 10-14)

У ході аналізу результатів слід орієнтуватися на те, що показник схильності до ризику може варіювати від 0 до 40. Чим більша величина показника, тим

більша схильність до ризику Якщо показник схильності до ризику високий, таку людину можна назвати ризикуючим за умови, що її відповіді були досить щирими, а якщо показник схильності до ризику низький, така людина не любить ризикувати, і її можна назвати обережною. Під час інтерпретації результатів слід взяти до уваги, що велика схильність до ризику свідчить як рішучості, а може вести і авантюризму. Під час дослідження можливий як індивідуальний, і груповий варіанти. Під час дослідження було забезпечено незалежність відповідей піддослідних. Таким чином маємо дві шкали схильності до ризику:

Таблиця 2.1.2

«Шкали методики «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова

Високий показник схильності до ризику	Середній показник схильності до ризику	Низький показник схильності до ризику
---------------------------------------	--	---------------------------------------

Сенс – Методика дає можливість рівень схильності до ризику кожного респондента з благополучної та неблагополучної сім'ї.

Проведення – При проведенні данної методики 10 респондентів чесно відповідали на 50 запитань «так» чи «ні» кожен на своєму бланку. Час на відповіді давався приблизно 10-15 хвилин. Цього вистачило щоб всі вклалися у цей час, дехто навіть опереджував наведений час. Я допомогала пояснити питання якщо комусь з респондентів не розумів самої суті питань. Коли всі відповіли на питання були зібрані бланки на місці аналізовані. В цілому результати були середні.

Методика «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів»

М. Цукерман [13]

Мета – проаналізувати потребу пошуку гострих відчуттів дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Хід дослідження –

1.Зібрати всіх респондентів

2. Визначити готовність до ризику у кожного з респондентів.

Методика «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана є достатньо комплексною і використовується для дослідження рівня потреби гострих відчуттях різного роду стосовно до підліткам і дорослим людям. Взагалі сам пошук нових відчуттів має велике значення для людини, оскільки стимулює емоції і уяву, розвиває творчий потенціал і в кінцевому рахунку веде до особистісного зростання.

Вибірка - 10 дітей із благополучних сімей та 10 із неблагополучних сімей (віку 10-14)

Шкала пошуку гострих відчуттів використовується для дослідження різного рівня потреб відчуттів та для визначення схильності до ризику. Дана методика є одною із найпоширеніших психологічних інструментів для вимірювання відчуттів, завдяки створеній шкалі виміру гострих відчуттів з метою кращого розуміння особистісних якостей, таких як невротизм, антисоціальна поведінка та психопатія. Піддослідним пропонується ряд тверджень, об'єднаних в пари і на основі цього психологи вивчали тенденцію людини до пошуку нових переживань, прагнення до фізичного і соціального ризику. Таким чином маємо три шкали для виміру портеби у гострих відчуттях:

Таблиця 2.1.3

«Шкали методики «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана

Високий показник потреби у гострих відчуттях	Середній показник потреби у гострих відчуттях	Низький показник потреби у гострих відчуттях
--	---	--

Сенс – Методика дає можливість визначити рівень потреби у пошуках гострих відчуттів кожного респондента з благополучної та неблагополучної сім'ї.

Проведення – При проведенні данної методики 10 респондентів чесно відповідали на запитання варіантом «а» чи «б» кожен на своєму бланку. Час

на відповіді давався приблизно 5-10 хвилин. Цього вистачило щоб всі вклалися у цей час, дехто навіть опереджував наведений час. Я допомогала пояснити питання якщо комусь з респондентів не розумів самої суті питань. Коли всі відповіді на питання були зібрані бланки на місці аналізовані. В цілому результати були середні.

Методика «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла [14]

Мета – проаналізувати соціальну сміливість дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Хід дослідження –

- 1.Зібрати всіх респондентів
2. Визначити готовність до ризику у кожного з респондентів.

Методика «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла є достатньо комплексною і використовується для дослідження рівня соціальної сміливості, передбачає певну сукупність дій і якостей особистості, а саме рішучі дії, що спрямовані на досягнення мети та насамперед вірність своїм ідеалам і принципам всупереч ворожим обставинам і тиску, також відверте вираження власної думки, особливо коли, вона не співпадає з поглядами інших.

Вибірка - 10 дітей із благополучних сімей та 10 із неблагополучних сімей (віку 10-14)

Шкала пошуку гострих відчуттів використовується для дослідження різного рівня соціальної сміливості та схильності до ризику. Методика «Соціальна сміливість» виявляється у здатності людини переборювати почуття страху, виявляти активність у доланні труднощів. одним із яскравих проявів соціальної сміливості є здатність відчувати моральний і духовний стан людини, бажання бути корисним, чуйність, прагнення до соціальної взаємодії, схильність до ризикових дій та поведінки в цілому. Таким чином маємо три шкали для виміру соціальної сміливості:

«Шкали методики «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

Високий показник соціальної сміливості	Середній показник соціальної сміливості	Низький показник соціальної сміливості
--	---	--

Сенс – Методика дає можливість визначити рівень соціальної сміливості кожного респондента з благополучної та неблагополучної сім'ї.

Проведення – При проведенні данної методики 10 респондентів чесно відповідали на запитання варіантом «а» чи «б» кожен на своєму бланку. Час на відповіді давався приблизно 5-10 хвилин. Цього вистачило щоб всі вклалися у цей час, дехто навіть опереджував наведений час. Я допомогала пояснити питання якщо комусь з респондентів не розумів самої суті питань. Коли всі відповіді на питання були зібрані бланки на місці аналізовані. В цілому результати були високі.

Метод математичної статистики t-критерій Стьюдента [22]

Мета мого дослідження – порівняти показники схильності до ризику дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Завдання:

- порівняти показники схильності до ризику визначених в методиках «Готовність до ризику» Г. Шуберта, «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова, «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана, «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла у дітей із благополучних та неблагополучних сімей
- визначити перевагу показників схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

Дослідження - із застосування t-критерію пов'язані з перевіркою рівності середніх значень у двох вибірках.

В нашій дипломній роботі ми використали незв'язаний (непарний) t - критерій, призначений для того, щоб з'ясувати, чи є відмінності показниками,

отриманими при проходженні методик для тестування двох груп, сформованих дітьми із благополучних і неблагополучних сімей. Критерій дослідження називають "незв'язаний", тому що порівнювані групи сформовані з різних людей. [18]

2.2 Аналіз та інтерпретація отриманих результатів

Методика «Готовність до ризику» Г. Шуберта

Результати - за результатами проведення методики був визначений рівень готовності до ризику у кожного з респондентів благополучних та неблагополучних сімей.

Таблиця 2.2.1

Результати рівня готовності до ризику методики «Готовність до ризику» Г. Шуберта дітей із благополучних та неблагополучних сімей

Рівні готовності до ризику	Показники дітей із благополучних сімей	Показники дітей із неблагополучних дітей
Високий рівень готовності до ризику	0%	60%
Середній рівень готовності до ризику	90%	40%
Низький рівень готовності до ризику	10 %	0 %

Сумарний показник рівня готовності до ризику у дітей із благополучних сімей дорівнює -31 бал, а із благополучних 154 бали. Більша половина респондентів із благополучних сімей набрали від -10 до 10 балів, що означає домінування середнього рівня готовності до ризику, менша половина набрало більше 20 балів, що означає занадто бережливість. Менше -20 балів ніхто не набрав. Більша половина респондентів із неблагополучних сімей набрали менше -20 балів, що означає домінування високого показника готовності до

ризик, менша половина набрали від -10 до 10 балів, що означає домінування середнього рівня готовності до ризику у цих респондентів. Тобто можемо визначити що показники дітей із неблагополучних сімей схильні до високого рівня готовності до ризику, а показники у дітей із благополучних сімей до середнього рівня готовності до ризику.

Наше дослідження є унікальним, завдяки ньому отримано нові дані та сучасні, тому що всі інші дослідження були сформовані пізніше аніж я проводила своє дослідження.

В відсотковому співвідношенні можна сказати, що у дітей благополучних сімей домінує середній рівень готовності до ризику, а у дітей із неблагополучних сімей домінує високий рівень готовності до ризику. В цілому задоволена результатами проведення дослідження. Респондентам дуже сподобалося відповідати на запитання.

Висновки дослідження- за методикою «Готовність до ризику» Г. Шуберта проаналізовано на якому рівні виражена готовність до ризику у дітей із благополучних сімей та неблагополучних.

Методика «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова

Результати - за результатами проведення методики був визначений рівень схильності до ризику у кожного з респондентів благополучних та неблагополучних сімей.

Таблиця 2.2.2

Результати рівня готовності до ризику методики «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова дітей із благополучних та неблагополучних сімей

Рівні схильності до ризику	Показники дітей із благополучних сімей	Показники дітей із неблагополучних дітей
Високий рівень	10%	50%
Середній рівень	40%	40%
Низький рівень	50 %	10 %

Сумарний показник рівня схильності до ризику у дітей із благополучних сімей дорівнює 141 бал, а із благополучних 240 балів. Більша половина респондентів із благополучних сімей набрали -11 балів, що означає вираженість низького рівня схильності до ризику, менша половина набрало від 11 до 29, що означає вираженість середнього показника схильності до ризику і лише один респондент набрав більше 30 балів, що означає високий рівень схильності до ризику. Більша половина респондентів із неблагополучних сімей набрали більше 30 балів, що означає високий рівень схильності до ризику, менша половина респондентів набрало від 11 до 29 балів, що означає вираженість середнього показника схильності до ризику і лише один респондент набрав менше 11 балів, що означає вираженість низького рівня схильності до ризику. Тобто можемо визначити що показники дітей із неблагополучних сімей схильні в більшій мірі до високого рівня схильності до ризику, а показники у дітей із благополучних сімей до низького рівня схильності до ризику.

Наше дослідження є унікальним, завдяки ньому отримано нові дані та сучасні, тому що всі інші дослідження були сформовані пізніше аніж я проводила своє дослідження.

В відсотковому співвідношенні можна сказати, що у дітей благополучних сімей в більшій мірі домінує низький рівень схильності до ризику, а у дітей із неблагополучних сімей домінує високий рівень готовності до ризику. В цілому задоволена результатами проведення дослідження. Респондентам дуже сподобалося відповідати на запитання.

Висновки дослідження- за методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова проаналізовано на якому рівні виражена схильність до ризику у дітей із благополучних сімей та неблагополучних.

Методика «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукерман

Результати - за результатами проведення методики був визначений рівень потреби в пошуках гострих відчуттів у кожного з респондентів благополучних та неблагополучних сімей.

Таблиця 2.2.3

Результати рівня потреби в пошуках гострих відчуттів методики «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана у дітей із благополучних та неблагополучних сімей

Рівні пошуку гострих відчуттів	Показники дітей із благополучних сімей	Показники дітей із неблагополучних дітей
Високий рівень пошуку гострих відчуттів	20%	50%
Середній рівень пошуку гострих відчуттів	50%	50%
Низький рівень пошуку гострих відчуттів	30 %	0 %

Сумарний показник рівня потреби в пошуках гострих відчуттів у дітей із благополучних сімей дорівнює 70 балів, а із неблагополучних 113 балів. Більша половина респондентів із благополучних сімей набрали від 6 до 10 балів, що означає домінування середнього рівня потреби в пошуку гострих відчуттів, менша половина набрало менше 0-5 балів, що означає низький рівень потреби в пошуках гострих відчуттів і найменша половина набрала 11-16 балів, що означає високий рівень потреби в пошуках гострих відчуттів. Респонденти із неблагополучних сімей, які набрали високий рівень потреби в пошуках гострих відчуттів від 11 до 16 балів та середній рівень потреби в пошуках гострих відчуттів від 6 до 10 балів виявилось порівну. Від 0 до 5 балів ніхто з респондентів не набрав. Тобто можемо визначити що показники дітей із неблагополучних сімей схильні до високого рівня потреби в пошуках

гострих відчуттів, а показники у дітей із благополучних сімей до середнього рівня потреби в пошуках гострих відчуттів.

Наше дослідження є унікальним, завдяки ньому отримано нові дані та сучасні, тому що всі інші дослідження були сформовані пізніше аніж я проводила своє дослідження.

В відсотковому співвідношенні можна сказати, що у дітей благополучних сімей домінує середній рівень рівня потреби в пошуках гострих відчуттів, а у дітей із неблагополучних сімей домінує високий рівень потреби в пошуках гострих відчуттів. В цілому задоволена результатами проведення дослідження. Респондентам дуже сподобалося відповідати на запитання.

Висновки дослідження- за методикою «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана проаналізовано на якому рівні виражена потреба в пошуках гострих відчуттів у дітей із благополучних сімей та неблагополучних.

Методика «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

Результати - за результатами проведення методики був визначений рівень соціальної сміливості у кожного з респондентів благополучних та неблагополучних сімей.

Таблиця 2.2.3

Результати рівня соціальної сміливості методики «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла у дітей із благополучних та неблагополучних сімей

Рівні соціальної сміливості	Показники дітей із благополучних сімей	Показники дітей із неблагополучних дітей
Високий рівень	10%	90%
Середній показник	80%	10%
Низький рівень	10 %	0 %

Сумарний показник рівня соціальної сміливості у дітей із благополучних сімей дорівнює 60 балів, а із неблагополучних 109 балів. Більша половина респондентів із благополучних сімей набрали від 3 до 8 балів, що означає домінування середнього рівня соціальної сміливості, менша половина набрали низький рівень соціальної сміливості менше від 0 до 3 балів і високий рівень соціальної сміливості від 8 балів. Більша половина респондентів із неблагополучних сімей набрали від 8 балів, що означає домінування високого рівня соціальної сміливості, а менша половина набрала від 3 до 8 балів, що означає середній рівень соціальної сміливості. Низький рівень соціальної сміливості від 0 до 3 ніхто не набрав. Тобто можемо визначити що показники дітей із благополучних сімей схильні до середнього рівня соціальної сміливості, а показники неблагополучних сімей схильні до високого рівня соціальної сміливості.

Наше дослідження є унікальним, завдяки ньому отримано нові дані та сучасні, тому що всі інші дослідження були сформовані пізніше аніж я проводила своє дослідження.

В відсотковому співвідношенні можна сказати, що у дітей із неблагополучних сімей домінує високий рівень соціальної сміливості, а у дітей із благополучних сімей домінує середній рівень соціальної сміливості. В цілому задоволена результатами проведення дослідження. Респондентам дуже сподобалося відповідати на запитання.

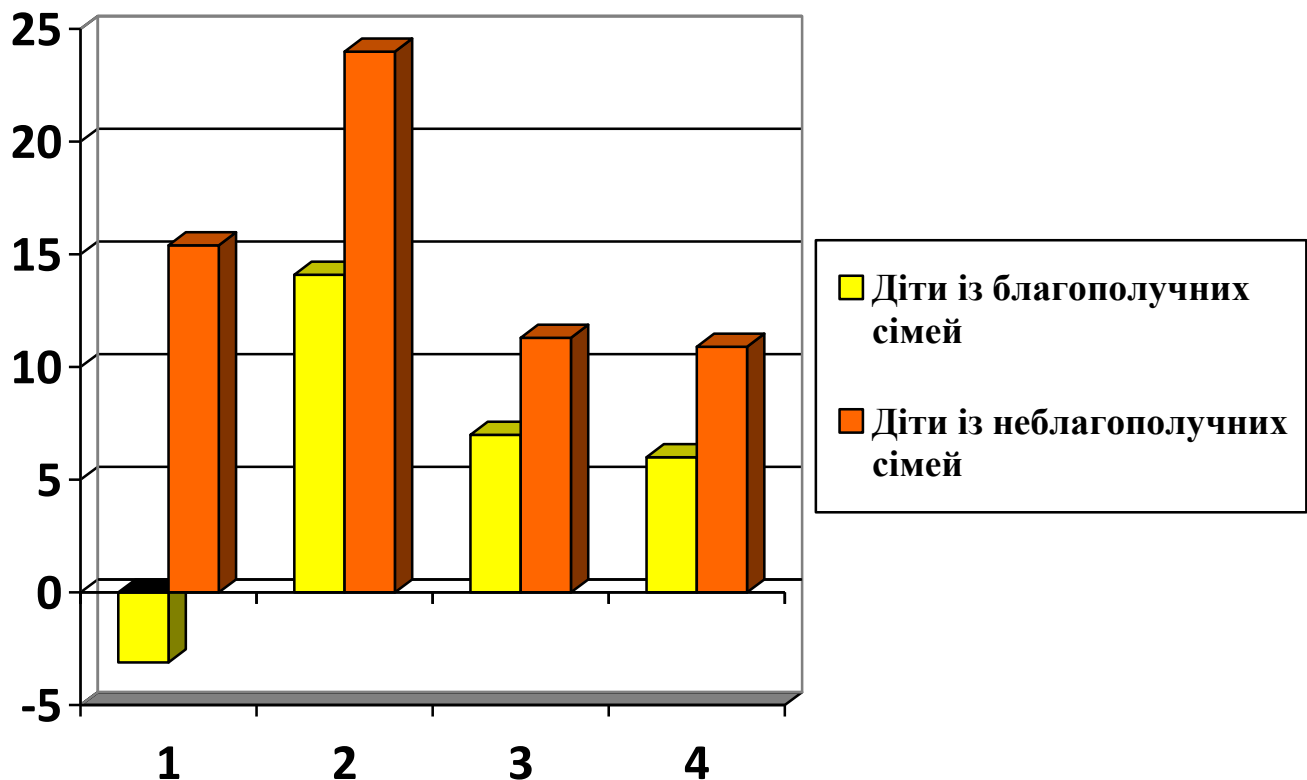
Висновки дослідження- за методикою «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла проаналізовано на якому рівні соціальна сміливість у дітей із благополучних сімей та неблагополучних.

Метод математичної статистики t-критерій Стьюдента

В нашому дослідженні підтверджено, що різниця між показниками схильності до ризику визначених в методиках у дітей із благополучних та неблагополучних та неблагополучних сімей існує:

«Результати порівняння середніх значень показників схильності до ризику t-критерієм Стьюдента»

- 1 - «Готовність до ризику» Г. Шуберта
 2 - «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова
 3 - «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М.Цукермана
 4 - «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

За результатами порівняння середніх значень значень показників схильності до ризику t-критерієм Стьюдента» -

1. Аналізуючи результати порівняння t-критерієм Стьюдента за методикою «Готовність до ризику» Г. Шуберта можна сказати, що схильність до ризику присутня в групах респондентів із благополучних та неблагополучних сімей. Аналізуючи середні значення показників схильності до ризику у дітей із благополучних -3,1 та неблагополучних сімей 15,4 робимо висновок, що значення показника схильності до ризику у дітей із неблагополучних сімей значно вище.

Тобто тим самим це роз'ясняє, що діти із неблагополучних сімей більше проявляють схильність до ризику у своєму житті, ніж діти із благополучних сімей. За результатами дослідження більш точно можна проаналізувати, що респонденти із неблагополучних сімей, які мають перевагу в прояві схильності до ризикованої поведінки, мають звернути увагу на такі особливості свого характеру, випрацювати свою індивідуальну схему вправ щодо регулювання схильності до ризику на різноманітні фактори.

2. Аналізуючи результати порівняння t-критерієм Стьюдента за методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова можна сказати, що схильність до ризику присутня в групах респондентів із благополучних та неблагополучних сімей. Аналізуючи середні значення показників схильності до ризику у дітей із благополучних 14,1 та неблагополучних сімей 24 робимо висновок, що значення показника схильності до ризику у дітей із неблагополучних сімей значно вище. Тобто тим самим це роз'ясняє, що діти із неблагополучних сімей більше проявляють схильність до ризику у своєму житті, ніж діти із благополучних сімей. За результатами дослідження більш точно можна проаналізувати, що респонденти із неблагополучних сімей, які мають перевагу в прояві схильності до ризикованої поведінки, мають звернути увагу на такі особливості свого характеру, випрацювати свою індивідуальну схему вправ щодо регулювання схильності до ризику на різноманітні фактори.
3. Аналізуючи результати порівняння t-критерієм Стьюдента за методикою «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М.Цукермана можна сказати, що схильність до ризику присутня в групах респондентів із благополучних та неблагополучних сімей. Аналізуючи середні значення показників схильності до ризику у дітей із благополучних 7,0 та неблагополучних сімей 11,3 робимо висновок, що значення показника схильності до ризику у дітей із

неблагополучних сімей значно вище. Тобто тим самим це роз'ясняє, що діти із неблагополучних сімей більше проявляють схильність до ризику у своєму житті, ніж діти із благополучних сімей. За результатами дослідження більш точно можна проаналізувати, що респонденти із неблагополучних сімей, які мають перевагу в прояві схильності до ризикованої поведінки, мають звернути увагу на такі особливості свого характеру, випрацювати свою індивідуальну схему вправ щодо регулювання схильності до ризику на різноманітні фактори.

4. Аналізуючи результати порівняння t-критерієм Стьюдента за методикою «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла Шуберта можна сказати, що схильність до ризику присутня в групах респондентів із благополучних та неблагополучних сімей. Аналізуючи середні значення показників схильності до ризику у дітей із благополучних 6,0 та неблагополучних сімей 10,9 робимо висновок, що значення показника схильності до ризику у дітей із неблагополучних сімей значно вище. Тобто тим самим це роз'ясняє, що діти із неблагополучних сімей більше проявляють схильність до ризику у своєму житті, ніж діти із благополучних сімей. За результатами дослідження більш точно можна проаналізувати, що респонденти із неблагополучних сімей, які мають перевагу в прояві схильності до ризикованої поведінки, мають звернути увагу на такі особливості свого характеру, випрацювати свою індивідуальну схему вправ щодо регулювання схильності до ризику на різноманітні фактори.

Висновки дослідження - таким, чином порівняно t-критерієм Стьюдента середніх значень показників схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей і доведено, що діти із неблагополучних сімей більше проявляють схильність до ризику у своєму житті, ніж діти із благополучних сімей.

2.3 Загальні практичні рекомендації щодо управлінням ризику

Управління ризиком являє собою багаторівневий процес, який має своєю метою зменшити настанні несприятливих подій.

Управління ризиками - процес, за допомогою якого виявляються різноманітні види ризиків, проводиться оцінка їх рівня, здійснюється контроль ризиків, а також враховуються взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Основні рекомендації процесу управління ризиками включають:

- Виявлення самого ризику базується на ідентифікації існуючих ризиків і ризиків, які можуть виникати в майбутньому.
- Аналіз ризику має своєю метою одержання всієї необхідної інформації про структуру і властивості виникаючого ризику. В аналіз ризиків входить виявлення ризиків та їх оцінки.
- Вимірювання рівня ризику є істотною складовою ефективного управління ризиками.
- Безпосередній вплив на ризик, тобто його уникання або коректні дії.
- Моніторинг ризику здійснюється постійно в нашому житті, прагнення розвивати обачність та концентрацію.
- Зняття напруги та релаксація, тобто дуже важливо прислуховуватися до свого тіла, своїх емоцій, випрацьовувати таким чином тісний зв'язок зі своїм внутрішнім «я». Можна в напружені моменти робити масаж, слухати заспокоюючу музику, просто послухати тишу. [12]

Дихальна гімнастика та вправи з глибоким диханням. Дуже часто коли виникає думки про ризиковану справу, наш емоційний стан нестабільний. Глибоке природне дихання та концентрування на самому диханні дуже заспокоює нервову систему, приводить до ладу наш емоційний стан.

- Заспокійливе дихання. Таке дихання допоможе зняти дратівливість і заспокоїти вашу нервову систему та зменшити схильність до ризику у критичних моментах. Дихати потрібно носом. Потрібно зробити

глибокий вдих, видаючи звук, схожий на хропіння. Для цього потрібно трохи стиснути і напружити м'язи горла. Видих також повинен бути аналогічним. Подихайте так кілька хвилин, і ваше роздратування втратить колишню силу.

- Розслаблююче дихання. Цей вид дихання для рятування від неспокійних нав'язливих думок, які можуть бути причиною схильності до ризику. Великим пальцем правої руки пригорніть праву ніздрю, так щоб через неї не надходило повітря. Виконати повільний вдих і видих через ліву ніздрю. Потім відкрийте праву ніздрю, а ліву закрийте вказівним пальцем. І так зробити вдих-видих. Так, міняючи ніздрю для дихання, зробити 15-20 дихальних циклів.[21]

Вправи на релаксацію допоможуть попередити виникнення схильності до ризику. Їх можна виконувати кожного дня як медитація чи в моменти емоційного напруження перед тим як почнуть виникати думки про ризиковану поведінку.

- Вправа "Бурулька". З заплющеними очима стоячи, необхідно підняти руки вгору. Людини необхідно уявити що вона бурулька. Всі м'язи тіла повинні бути напруженими. Треба запам'ятати ці відчуття, завмерти в цій позі на 1-2 хвилини. Потім уявити, що під дією сонячного тепла починаєте повільно танути. Розслабити поступово кисті рук, потім м'язи плечей, шиї, корпусу, ніг і т.д. Запам'ятати відчуття в стані розслаблення. Виконувати вправи до досягнення оптимального психоемоційного стану.
- Вправа "Повітряна куля". Стоячи, з заплющеними очима, руки підняти вгору, набрати повітря. Уявити себе великою повітряною кулею, наповненою повітрям. Постояти в такій позі 1-2 хвилини, напружуючи всі м'язи тіла. Потім уявляти собі, що в кулі з'явилося невеликий отвір. Повільно випускати повітря, одночасно розслабляючи м'язи тіла: кисті рук, потім м'язи плечей, шиї, корпусу, ніг і т.д. Запам'ятати відчуття в

стані розслаблення. Виконувати вправи до досягнення оптимального психоемоційного стану.

- Вправа "Муха". Сісти зручно: руки вільно покласти на коліна, плечі з опущеною головою і заплющеними очима. Подумки уявити, що на обличчя намагається сісти муха. Вона сідає то на ніс, то на рот, то на лоб, то на очі. Завдання: не відкриваючи очей, задіявши тільки м'язи обличчя, зігнати настирливу комаху. Після кількох хвилин такої "гри" розплющити очі, і побачити, що мухи не існує. Таким чином вміти керувати своїми емоціями в стані напруги і попереджувати схильність до ризику.
- Вправа "Лимон" Сісти зручно: руки вільно, покласти на коліна (долонями вгору), плечі і голова опущені, очі заплющені. Подумки уявити собі, що в правій руці лежить лимон. Починайте повільно його стискати до тих пір, поки не відчуєте, що "вичавили" весь сік, також в цей час максимально розслабитися. Запам'ятати свої відчуття, і уявити собі, що лимон знаходиться в лівій руці. Повторити вправу. Знову розслабитися і запам'ятати свої відчуття. Потім виконайте вправи одночасно двома руками. Максимально розслабитися та відпустити думки про ризик. [19]

Занотовувати свій психоемоційний стан. Дуже часто схильність до ризику виникає на підставі внутрішнього нерозуміння ситуації, заплутування своїй думок і дуже добре допомагає записувати їх на папері у блокноті та структурувати свої почуття, особливо коли немає порозуміння і довіри з родиною. Таким чином можна звільнитися від накопиченого негативу, висловити емоції, злити все зайве: занепокоєння, страхи, все, що заважає знайти себе Ранкові сторінки відводять «на той бік» – страху, песимізму, зміни настроїв. Туди, де кожна дитина в період агресії, спустошеності та почуттів зробити щось на нервах знаходить безмовне усамітнення і спокій. Ранкові сторінки – це три сторінки абсолютно будь-якого тексту. Щоранку потрібно написати три сторінки чого завгодно.

- Традиційні ранкові сторінки – це три А4 сторінки, які потрібно заповнити текстом-думками впродовж 20 хв. відразу ж після пробудження ще до ранкових процедур. Зручніше буде також поставити таймер. Важливо занотовувати все, що приходить в голову, не намагаючись вивести гарний літературний текст. Постаратися не зупинятися, не починати обмірковувати якусь виниклу думку, а просто писати, писати, писати. Без якоїсь перерви. Написане бажано нікому не показувати і не перечитувати, принаймні перші два місяці. Коли знаєте, що це ніхто не побачить – максимально ефект налаштування бути максимально відвертими. Тоді потік думок справді потік.

Зайнятися духовним та освітнім розвитком. По можливості прибрати зі свого оточення людей, які тягнуть на дно та у моральну прірву. Тягнутися до вищого соціального рівня ніж ти, якщо є можливість отримувати освіту старатися отримувати все і робити все як найкраще. Таким чином, навіть якщо у сім'ї неблагополучна атмосфера і батьки не допомагають дитині фінансово дитина буде розуміти що можна все змінити. Що є інша сторона соціального рівня і там набагато краще. Таким чином підвищуючи свій освітній, духовний та культурний рівень у дитини буде формуватися правильний та здоровий світогляд, вона не буде проводити час у поганих компаніях – рівень ризикованих ситуацій у житті набагато зменшиться, а також при здоровому світогляді дитина вже не буде заміщувати дефіцит уваги батьків ризикованими ситуаціями. [15]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

В Організація дослідження та підбір методик – організовано та проведено дослідження за методиками «Готовність до ризику» Г. Шуберта, методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова, методикою «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана, методикою «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла та метод математичної статистики t-критерій Стьюдента.

В подання отриманих результатів та їх інтерпретації – інтерплітовано результати досліджень за методиками «Готовність до ризику» Г. Шуберта, методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова, методикою «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана, методикою «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла. За результатами цих методик визначено рівень схильності до ризику дітей із благополучних і неблагополучних сімей. Потім за допомогою методу математичної статистики t-критерій Стьюдента порівняно показники схильності до ризику та визначено у якій з групи дітей показники переважають. Також доведено , що саме зараз моє дослідження максимально актуальне, тому що проводилося у сучасних умовах в сучасному часі, демонструє індивідуальні якості сучасних дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

В підсумку обгрунтовано, що моє дослідження дуже важливе на сьогоднішній день. За рахунок дослідженого результату схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей можна з легкістю визначити і попередити появу в себе схильності до ризику, яке допоможе у різних життєвих ситуацій

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано наукову літературу з проблематики поняття ризику та схильності до ризику і визначено що це результат впливу невизначеності на досягнення поставлених цілей. Розкрито основні функції, властивості та види ризиків. Проаналізовано що ризик полягає в можливому відхиленні фактичних результатів від очікуваних. Досліджено наукову літературу з проблематики схильністю до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

2. Проведено і діагностовано рівень схильності до ризику у респондентів дітей із благополучних та неблагополучних сімей за допомогою методикою «Готовність до ризику» Г. Шуберта та методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова, методикою «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана, методикою «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла.

3. Порівняно показники схильності до ризику за допомогою методу математичної статистики t-критерій Стьюдента та визначено перевагу показників схильності до ризику у дітей із благополучних та неблагополучних сімей.

4. Запропоновано загальні практичні рекомендації щодо управління ризиком та занотовано його основні етапи, так як управління ризиком яляє собою багаторівневий процес, який має своєю метою зменшити настанні несприятливих подій в будь якій життєвій ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альгин А. Ризик та її роль у житті - 2000. 152 з // джерело 1
2. Арзамас, Безпека в сім'ї. Безпека на вулиці. Безпека в суспільстві: методичний збірник в допомогу фахівцям державних і громадських структур. - 2002. - 194 с. // джерело 4
3. Арзамас, Дитина. Сім'я. Товариство. -, 2001. - 64 с. // джерело 4
4. Бабкін Н.І. Соціальна педагогіка. Методичні рекомендації.- М., 1998. - 43 с. // джерело 4
5. Бек У Суспільство ризику. На шляху до іншого модерну - пров. з нім. Седельника, Н. Федорової; післясл. А. Філіппова. :Прогрес-традиція, - 2000. 384 с. // джерело 2
6. Бунас А.А. Прогностична компетентність як соціально значуща властивість особистості при прояві схильності до ризикованої поведінки. Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова. Психологія. Одеса, 2014. 19. Вип. 2 (32). С. 57// джерело 1
7. Бунас О.О Прогностична компетентність як соціально значуща властивість особистості при прояві схильності до ризикованої поведінки/ Вісник ОНУ ім. І.І.Мечникова. Психологія Одеса, 2014. 19. Вип. 2 (32). С. 57// джерело 1
8. В. Сухомлинський Вибрані твори в п'яти томах. Том третій. Київ, видавництво "Радянська школа", 1977 рік, стор. 162 – 175. // джерело 2
9. В. Шапара Сучасний тлумачний психологічний словник - 2007. — 640 с. // джерело 5
10. Григор'єв С.І., Гусякова Л.Г. Соціологія для соціальної роботи. - М. : Видавничий Дім МАГІСТР-ПРЕС, 2002. - 164 с. 10. // джерело 4
11. Дементьева І.Ф. Соціалізація дітей у сім'ї: теорії, фактори, моделі. - М. : «Генезис», 2004. - 232 с. // джерело 4
12. Ільїн Є.П. Психологія ризику - 2012, С. 27-28// джерело 1
13. Корнілова Т.В. Діагностика «особистісних факторів» ухвалення рішень. // Питання психології. - 1994. - № 6. - С. 99-109.

- 14.Мак-Вільямс Н. Психоаналітична діагностика,1998. 474 с//джерело 3
- 15.Москаленко Валентина. Залежність — родинна хвороба - 2022. - 416 с. // джерело 2
- 16.Новікова В.Актуальні питання суспільних наук - 2020. --73 с.//джерело 3
- 17.Овчарова Р.В. Практична психологія освіти: Навч. посібник для студ. психол. фак. університетів. - М.: Видавничий центр «Академія», 2003. - 448 с. // джерело 4
- 18.Розелла Н. Соціальна робота.- М .: Соціннавація, 1994- 94с. // джерело 4
- 19.Скрипніков Андрій, Рустам Ісаков, Лариса Герасименко. Психогенні психічні розлади - 2021. - 208 с. // джерело 2
- 20.Солнцева Г.М. Актуальність проблеми оцінки та управління ризиками// Енергія. - 2001. - № 9. - С. 63-67 // джерело 1
- 21.Сура Гарт, Вікторія Кіндл Годсон. Шанобливі батьки, шанобливі діти - 2020. - 240 с. // джерело 5
- 22.t-критерій Стьюдента Застосування критерію Стьюдента для порівняння середніх (<http://bibl.kma.mk.ua/pdf/posibnuku/210/47.pdf>) значень // 1999- 15 с // // джерело 6
- 1.<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA>
- 2.<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F:%D0%A0%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA>
- 3.http://b-t.com.ua/test_risk_shmelev.php
4. <https://elle.pp.ua/sim-yi-grupi-riziku-riznovidi-takix-simej/>
5. <https://archive.org/details/psycholoh2007>
- 6.<https://web.archive.org/web/20100824185600/http://bibl.kma.mk.ua/index.php?m=2>

ДОДАТКИ

Інструкція до методики «Готовність до ризику» Г. Шуберта

При відповіді на кожен з 25 питань поставте відповідний бал за наступною схемою:

2-безумовне«так»;

1-скоріше«так»,ніж«ні»;

0-ні«так»,ні«ні»;

-1 - Швидше «ні», ніж «так»;

-2 - Абсолютно не згоден, безумовне «ні»

Обробка та інтерпретація результатів

Підраховується сума балів з урахуванням знака («+» або «-»). Висновки. Якщо опитуваний набирає менше 20 балів, він відрізняється занадто великою обережністю, якщо від -10 до +10 балів - середньої обережністю, а понад +20 балів - великий схильністю до ризику, сміливістю.

Таблиця 1

«Сирі дані до методики Готовність до ризику» Г. Шуберта

Респонденти	Показники дітей із бл. с.	Показники дітей із небл. с.
1.	-2	21
2.	-9	-1
3.	4	9
4.	10	31
5.	-1	29
6.	0	-2
7.	-11	23
8.	-6	-5
9.	-23	24
10	7	25

Інструкція до методики «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова

На всі запитання респондент повинен відповідати «так» чи «ні»

Обробка та інтерпретація результатів

У ході аналізу результатів слід орієнтуватися на те, що показник схильності до ризику може варіювати від 0 до 40. Чим більша величина показника, тим більша схильність до ризику

- Якщо показник схильності до ризику високий, таку людину можна назвати ризикуючим за умови, що її відповіді були досить щирими.
- Якщо показник схильності до ризику низький, така людина не любить ризикувати, і її можна назвати обережною.

Під час інтерпретації результатів слід взяти до уваги, що велика схильність до ризику свідчить як рішучості, а може вести і авантюризму.

Таблиця 2

«Сирі дані до методики «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова

Респонденти	Показники дітей із благополучної сім'ї	Показники дітей із неблагополучної сім'ї
1.	28	37
2.	6	33
3.	21	6
4.	31	17
5.	5	34
6.	8	12
7.	17	15
8.	11	18
9.	9	35
10	5	33

Інструкція до методики «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів»

М. Цукермана

На всі запитання респондент повинен відповідати варіантом «а», чи «б».

Обробка та інтерпретація результатів

Кожна відповідь, який співпав з ключем оцінюється в один бал. Отримані бали підсумовуються. Сума збігів і є показником рівня потреб у відчуттях.

- Високий рівень потреб у відчуттях (11- 16 балів) позначає наявність потягу, можливо безконтрольного, до нових, «лоскочуть нерви» вражень.
- Від 6 до 10 балів середній рівень потреб у відчуттях. Він свідчить про вміння контролювати такі потреби, про помірність в їх задоволенні, тобто з одного боку - про відкритість новому.
- Низький рівень потреб у відчуттях (то 0 до 5 балів) позначає присутність передбачливості й обережності якщо це перешкоджає отриманню нових вражень (і інформації) від життя

Таблиця 3

«Сирі дані до методики «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів»

М. Цукермана

Респонденти	Показники дітей із благополучної сім'ї	Показники дітей із неблагополучної сім'ї
1.	1	9
2.	6	11
3.	2	10
4.	7	15
5.	10	16
6.	5	13
7.	7	14
8.	9	10
9.	12	8
10	11	7

Інструкція до методики «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

На всі запитання респондент повинен відповідати варіантом «а», «б» чи «в».

Обробка та інтерпретація результатів

За відповіді «а» і «в» нараховується по 2 бали, за відповідь «б» - 1 бал. Враховуються відповіді «так» по пунктах 1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 13 і відповіді «ні» по пунктах 3, 5, 7, 9, 11. Вираховується загальна сума балів.

- Високий рівень (від 8 балів) – респондентам властива сміливість, рішучість, підприємливість, активність у досягненні цілей. Такі люди йдуть на ризик та приймають неординарні та різкі рішення, якщо є шанс, що вони допоможуть впоратися з проблемою
- Середній рівень (від 3 до 8 балів) – у респондентів переважають якості змішаного характеру.
- Низький рівень (від 0 до 3 балів) – респонденти боязкі, обережні, обачні люди, які не люблять ризикувати і відчують стрес при взаємодії з людьми. Вони зазвичай сором'язливі, в компанії вважають за краще мовчати. Зате вони дуже чуйно реагують на будь-які небезпеки і загрози.

Таблиця 4

«Сирі дані до методики «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

Респонденти	Показники дітей із благополучної сім'ї	Показники дітей із неблагополучної сім'ї
1.	5	9
2.	6	11
3.	5	10
4.	7	11
5.	3	16
6.	12	13
7.	4	14
8.	5	10
9.	7	8
10	6	7

Таблиця 5

Порівняння критерієм t-Стюдента схильності до ризику за методикою «Готовність до ризику» Г. Шуберта

Показники Середнє арифметичне	Дітей із благополучної сім'ї	Дітей із неблагополучної сім'ї
	-3,1	15,4

Таблиця 6

Порівняння критерієм t-Стюдента схильності до ризику за методикою «Схильність до ризику» А. Г. Шмельова

Показники Середнє арифметичне	Дітей із благополучної сім'ї	Дітей із неблагополучної сім'ї
	14,1	24

Таблиця 5

Порівняння критерієм t-Стюдента схильності до ризику за методикою «Діагностика потреби в пошуках гострих відчуттів» М. Цукермана

Показники Середнє арифметичне	Дітей із благополучної сім'ї	Дітей із неблагополучної сім'ї
	7,0	11,3

Порівняння критерієм t-Стюдента схильності до ризику за методикою
«Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

Показники	Дітей із благополучної сім'ї	Дітей із неблагополучної сім'ї
Середнє арифметичне	6,0	10,9